

Аристотель писав про те, що будь-яка людина має устремління до блага. Але благо для всіх різне: для когось це багатство, здоров'я, влада. Але очевидно, що людина не є кінцевою метою світу. Вона сама є сущим серед сущих. Тому й Аристотель, і Фома впевнені в тому, що задоволення бажань людського тіла не є вищим Благом. Тіло залежить від душі, як матерія залежить від форми. Відтак, блаженство як остаточна мета людини, не міститься в жодному блазі тілесного рівня. Тоді, можливо, блаженство полягає в якомусь душевному блазі? Фома відповідає, що блаженство не є якимось душевним благом, але існує поза душею і нескінченно перевищує її. «Блаженство належить душі, але те, у чому полягає блаженство, є дещо поза душею» [цит. за 8, с. 114].

Неможливо, щоб останньої метою людини була душа або якась властивість душі. Душа як така знаходиться в потенціальному стані, але існує задля чогось вищого, аніж вона сама. Ніяке благо людської душі не може бути вищим Благом, бо таке Благо має бути найдосконалішим. Блаженство людини не може полягати в жодному тварному Блазі. Отже, блаженство людини лежить в Богові. У чому криється сутність блаженства? Переживання блаженства, володіння чимось, що приносить блаженство, – це дія або акт. Це дія людського розуму, з якого вилучені інші здатності душі. Блаженство не досягається діями душі, яка відчуває. Не відчуття, а лише розум здатний зрозуміти сутність блаженства. Отже сутність блаженства полягає в акті розуму. При цьому божественна сутність – це предмет розуму не практичного, а споглядального. Блаженство буває досконалим і недосконалим. Недосконале блаженство належить спогляданню чуттєвої сфери. Сутнісне та істинне блаженство – не від світу цього. Ми можемо отримати його в ясному спогляданні і розумінні бо-

жественної сутності. Бачити Бога – це безкінечне щастя, *beatitudo*, звідси й томістський термін *visio beatifica* – блаженне бачення (споглядання). На думку Аквіната, Ісус Христос – це єдиний шлях, здатний вивести людей до вищої цілі – *visio beatifica*.

Список літератури

1. Аверинцев С. Софія-Логос. К., Дух і Літера. - 2004
2. Августин Аврелий. Творения. М., Золотая Амфора, 2004
3. Антология мировой философии: В 4 т. М., 1969. Т. 1-2.
4. Аристотель. Никомахова этика (EN) // Аристотель. Соч. в 4 т. Т. 4. М.: Мысль, 1984.
5. Боргош Ю. Фома Аквинский. – М., Прогресс, 1966. (2-е изд.: М., 1975).
6. Бронзов А. Аристотель и Фома Аквинат в отношении к их учению о нравственности. – СПб. 1994
7. Гертых В. Свобода и моральный закон у Фомы Аквинского // Вопросы философии. – № 1. – 1994.
8. Жильсон Э. Философ и теология. – М., София, 1995.
9. Колпстон Ф.Ч. История средневековой философии. М., Мысль, 1997.
10. Лосев А.Ф. История античной эстетики: Аристотель и поздняя классика. М., Республика, 1975.
11. Лосский В.Н. Очерк мистического богословия восточной церкви. Догматическое богословие. М., Мысль, 1991.
12. Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии. М., Прогресс, 1979.
13. Маритен Ж. Философ в мире. – М., Уцимм-пресс, 1994.
14. Новая философская энциклопедия: В 4 т. М., 2000.
15. Соколов В.В. Средневековая философия. М., Прогресс, 1979.
16. Фома Аквинский. Сочинения. М., АСТ., 2002
17. Хоружий С. К феноменологии аскезы. М., 1998.
18. Честертон Г. Святой Фома Аквинский / Честертон Г. Вечный человек. – М., Республика, 1991
19. Durant W. The history of civilizations. V. 2. N.Y. 1969
20. Jilson E. Elements of Christian philosophy. N. Y. 1963
21. Summa Theologica // www.projectgutenberg.org. Internet resource
22. S. Swiezawski. Swiety Tomasz na nowo Odszytany. Kr. 1983
23. Swiezawski S. O roli filozofii i o niektórych jej typach // Rozum i tajemnica. Kr. 1960

В.Н. Кравченко

ВЗГЛЯДЫ ФОМЫ АКВИНСКОГО НА ПРОБЛЕМУ СМЫСЛА ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА

Статья посвящена анализу этических взглядов Фомы Аквинского на проблему смысла жизни с позиций синтеза классической древнегреческой философии и христианской теологии.

V. Kravchenko

THE VIEWS OF THOMAS AQUINAS UPON THE PROBLEM OF SENSE OF LIFE

The article is dedicated to the Thomas Aquinas ethical conception of sense of life through the synthesis of classical ancient Greek philosophy and Christian theology.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2009.

УДК 141.7

С.А. Мирошниченко, аспірантка

ЛОГІКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «САМОРОЗПАД СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ»

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова

У статті робиться спроба інтегрованого визначення поняття «саморозпад соціальних систем» на основі семантично виділених сутнісних та змістовних характеристик понять «саморозпад» і «соціальні системи».

Вступ

Наука у XX столітті акцентувала увагу на суспільстві та інших соціальних системах. Активний аналіз соціальних систем спричинений кількома чинниками: по-перше, історичним розвитком суспільства – XX століття стало періодом імперіалістичних війн за перерозподіл світу, двох світових війн, значної кількості локальних військових конфліктів, що мали на-

слідки не-локальної дії і спричинили «бажання» у суспільстві знайти варіанти свого існування на мирній основі; по-друге, наука ще із середини XIX століття розвиває теорії суспільства (наприклад, органіцизм, матеріалізм та ін.) як соціальної системи, що активізувалося у XX столітті активним вивченням соціального, соціальних процесів, соціальних систем, соціальних груп тощо; по-третє, швидкі зміни форм

існування соціальних систем у суспільстві XX століття спричинило інтерес до дослідження причин цих змін; їх механізмів; нових утворень, що з'явилися; чинників їх змін та розпаду тощо.

Проте акцент у вивченні розмаїтого сучасного світу зміщено у бік появи, функціонування соціальних систем, їх розвитку чи занепаду, розпаду, що залишає поза увагою проблеми дослідження їх саморозпаду. Саме проблеми саморозпаду соціальних систем залишаються поза увагою вчених у питаннях сполученості процесів інтеграції-дезінтеграції, конфлікту цінностей, невідповідності цілі системи і її функціонуванню тощо

Аналіз публікації

Як показує аналіз наукових розробок із проблем саморозпаду соціальних систем досліджень, які б вивчали ці проблеми, фактично не існує, але є багато наукова спадщина щодо аналізу окремих складових цієї проблеми.

Аналізом формування, функціонування, розвитку, механізмів дії, форм існування соціальних систем займалися філософи, починаючи з Античності (Платон, Аристотель, стоїки). В XVII – середині XIX століття активно вивчалися різні типи систем – механічні, біологічні тощо. У середині XIX століття активний розвиток науки привів до появи позитивізму, органіцизму (наприклад, О. Конт, Г. Спенсер), які порівнювали біологічні та соціальні системи і доводили, що соціальні системи розвиваються за законами біологічних. Іншим напрямом у дослідженні соціальних систем став об'єктивний ідеалізм Г. Гегеля та діалектичний матеріалізм К. Маркса і Ф. Енгельса. Матеріалізм, як соціологічна теорія, доводив, що суспільство розвивається за власними законами, що яскраво продемонстрували саме К. Маркс і Ф. Енгельс у своїх роботах. Сучасні дослідження соціальних систем можна простежити як мінімум у двох напрямках – соціально-філософському та соціологічному. Серед сучасних учених, що досліджують проблеми розвитку соціальних систем, у тому числі й сучасних, можна назвати Р. Абдеєва, В. Андрущенко, В. Афанасьєва, Д. Беккера, Д. Белла, В. Беха, С. Вартанова, І. Блауберга, Д. Гелбрейта, П. Йолона, В. Іноземцева, Р. Карпінську, В. Карташова, М. Крозьє, Н. Лумана, Р. Мертона, М. Михальченка, М. Моїсєєва, М. Мосса, О. Панаріна, Т. Парсонса, П. Сорокіна, М. Туленкова, І. Цехмістро, М. Шапова-ла, Б. Юдіна, Ю. Яковця та багато ін.

Питання соціальних систем розглядалися і в загальній теорії систем, зокрема, Л. Берталанфі, А. Маліновським, В. Садовським, А. Уйомовим, Р. Фейджин, А. Холлом та ін. В їх полі зору були питання розробки логіко-концептуального та математичного апарату системних досліджень.

Системний аналіз розглядає соціальні системи у категоріях «велика», «складна», «відкрита» тощо. Представники цього дослідницького напрямку, зокрема, А. Авар'янов, Л. Канторович, Г. Поваров, Г. Шедровицький, особливе місце серед систем надавали людині, вважаючи її системою, персоніфікованою складовою природи. Системність діяльності людини розглядається через категорію алгоритмічності.

Синергетика стосовно до соціальних систем досліджує процеси її самоорганізації. Цим науковим напрямом введені нові поняття в опис стану систем: «атрактори», «точка біфуркації», «флуктуація», «порядок-хаос» та інші. Погляди, висунуті представниками цього напрямку, зокрема Г. Хакеном, С. Курдюмовим, І. Пригожиным та іншими, призвели до переосмислення цілої низки філософських концепцій, наприклад, щодо механізму розвитку, поняття «хаос», категорій «необхідність» та «випадковість» тощо. Отже, наявність значного масиву джерел з окремих складових проблеми свідчить про наукові досягнення в галузі дослідження саморозпаду соціальних систем. Поряд із цим залишилось ще багато не вирішених питань. До них зокрема відносяться визначення сутності, змісту, механізмів і чинників саморозпаду соціальних систем; дискусійними є погляди на нерозривність головних складових саморозпаду соціальних систем, які розглядаються окремо.

Метою статті є логіко-методологічний аналіз концепту «саморозпад соціальних систем» на основі семантично виділених сутнісних та змістовних характеристик понять «саморозпад» і «соціальні системи».

Основна частина

Концепт «саморозпад соціальних систем», на перший погляд, виглядає самодостатнім визначенням. Проте слід враховувати те, що він містить чотири самостійних і непростих поняття. По-перше, частину «само-», яка об'єднується з іншим словом (наприклад, самоорганізація, саморегуляція та інші, а в даному випадку – зі словом «розпад»). Словник із соціальної філософії тлумачить використання таких слів як способу фіксації певних сил, якостей чи форми, які б забезпечили *особливе* (курсив – С.М.) буття об'єктів, людей, природних чи соціальних систем [1, с. 433]. Наявність подібних приставок «розглядається на їх власній основі, їх внутрішня зв'язаність трактується «на рівних» правах з їх зовнішніми зв'язками, а в низці випадків – як форма, що активно перетворює зовнішні впливи [1, с. 433]».

У зв'язку з цим подальшого узгодження та розкриття потребує розгляд співвідношення понять «саморозпад» та «соціальні системи». Оскільки уважний погляд на слово «розпад» (а тим паче на слово «саморозпад» як окремий концепт) спрямовує нас у галузь фізики. Саме з фізичної точки зору саморозпад розуміється як спонтанний розпад ядер радіоактивної речовини [2]. З цього простого визначення принциповим для нас є такі речі: по-перше, спонтанність процесу; по-друге, визначення не дає чіткого уявлення про сутність і механізм процесу розпаду; по-третє, чи можливе застосування дії законів фізики до соціальних систем?

Розглянемо їх по черзі. У «Філософському словнику» [3] спонтанність ототожнюється із самовільністю і розуміється як «характеристика процесів, що викликані не зовнішніми впливами, а внутрішніми причинами [3, с. 453]». Проблема розуміння спонтанності має давню історію і бере свій початок від античних філософів – представників атомістичної школи, які пов'язували спонтанність із проблемами необхідності і випадковості, можливості й дієвості.

Істотним у розумінні спонтанності є внесок матеріалізму, який розглядає її як «специфічну властивість матерії, прояв її саморуху [3, с. 453]». Проте це не виключає необхідності врахування і зовнішніх впливів на об'єкти, що розвиваються. Отже, для процесу саморозпаду характерним є дія внутрішніх чинників, замкнених на самих себе.

Із наведеного вище визначення саморозпаду, як ми вже зазначали, незрозумілим є його механізм, тобто «спонтанний розпад ядер радіоактивної речовини» приводить нас до поняття «радіоактивність». Ми вважаємо, що розуміння сутності цього поняття забезпечить нас чітким уявленням саме про механізм саморозпаду. «Сучасна українська енциклопедія» визначає радіоактивність як «самовільне перетворення нестійких атомних ядер у ядра інших елементів, що супроводжуються випромінюванням часток або гамма-квантів [4, с. 55]». Про що свідчить дане визначення? І як узгодити прочитане із соціальними системами? Спробуємо відповісти на ці запитання. Визначення дає чіткі орієнтири щодо механізму саморозпаду:

- 1) саморозпад як процес, притаманний лише світу матеріальному;
- 2) процес, притаманний об'єктам зі структурою;
- 3) змінюється *форма* (курсив – С.М.) існування матеріальних об'єктів;
- 4) процес має певну характеристику *взаємозв'язку* (курсив – С.М.) елементів своєї структури (у даному випадку – це нестійкість ядер);
- 5) процес детермінований внутрішніми чинниками, на що вказує спонтанність;
- 6) дія процесу супроводжується вивільненням енергії.

Визначені ознаки мають об'єктивний характер, що можна показати на прикладі сім'ї. Із засобів масової інформації нерідко можна почути таке словосполучення – «розпадаються сім'ї». Хотілося б зробити маленьке уточнення: ми розглянемо лише наявність ознак процесу розпаду сім'ї. Людина як представник світу природи безперечно є матеріальним об'єктом, і не це потребує спеціального доведення. Створюючись, сім'я об'єднує людей не тільки різної статі, а й досвіду, і цінностей тощо. Як носій індивідуальної психології, людина – це, якщо можна так сказати, цілий світ у світі. «Суб'єктивну реальність людини зовсім не випадково позначають як його внутрішній світ [5, с. 16]».

У сім'ї людина виступає її елементом або структурною одиницею. Проте, що сім'ї притаманна структурна характеристика, свідчить безліч різноманітних типологій сімей, в основі яких лежать різні критеріальні ознаки. За видами певного критерію робиться висновок про структуру та чисельність сім'ї. Отже, якщо змінюється якась ознака, змінюється не лише структура, наприклад, за ознакою кількості дітей, сім'ї бувають бездітні, одnodітні, сім'ї з двома дітьми, багатодітні тощо. І коли у бездітній сім'ї народжується дитина, структура сім'ї стає іншою: з'являються нові обов'язки. На нашу думку, зміна структури сім'ї може виступати одним з пускових механізмів зміни форми її існування.

Члени сім'ї, як елементи цієї системи, постійно перебувають у взаємозв'язку. Спільність поглядів на

виховання дитини, схожість ціннісних орієнтацій тощо об'єднує, згуртовує сімейний колектив. Проте, кожна людина є істотою унікальною і неповторною. Як зазначають В.І. Слободчиков та Є.І. Ісаєв, «у реальності міжособистісних стосунків людина є цілим, як соціальний живий суб'єкт, у всій різноманітності своїх індивідуально-неповторних проявів і якостей [5, с. 16]». І, відповідно, люди по-своєму реагують на певні життєві обставини чи негаразди. Причини порушення «якості» зв'язків між «елементами» сімейної системи можуть бути різними (психологічна несумісність партнерів, різні форми девіантної поведінки одного з подружжя тощо), тобто впливи зовнішнього середовища, інтеріоризуючись, формують певне ставлення, що виявляється в поведінці (тобто в діях). Можна сказати, що ставлення членів сім'ї одне до одного і особливості їхнього спілкування характеризують якість взаємозв'язку «елементів» цієї соціальної системи.

Наявність конфліктів у стосунках вказує на «рух енергії» в цій системі. Докладання зусиль для переконання партнера у чомусь, витонченість схем маніпулювання одне одним достатні приклади енергомісткості «елементу» сімейної системи. Узагальнимо вище наведені міркування щодо наявності ознак процесу розпаду сім'ї:

- 1) людина як частина природи є матеріальним об'єктом;
- 2) сім'я має певну структуру, яка визначається сукупністю притаманних їй ознак;
- 3) припинення існування сім'ї свідчить про зміну форми соціальної системи у межах її структури;
- 4) динаміка спілкування у сім'ї та індивідуальна неповторність кожної людини визначають особливості взаємозв'язку у цій системі;
- 5) причинами розпаду сім'ї є сполучення зовнішніх умов її існування та внутрішніх чинників її функціонування. Закріплюючись в індивідуальній свідомості завдяки процесу інтеріоризації певні цінності, норми поведінки самодетермінуються;
- 6) емоції і почуття, що супроводжують процес розриву стосунків, є тим джерелом енергії, що його супроводжує.

Отже, зроблена нами спроба застосувати ознаки процесу саморозпаду, які були визначені з поняття «радіоактивність» до соціальної системи (на прикладі сім'ї), здається цілком логічною і має право на існування (на рівні теоретичного аналізу).

Аналіз ознаки зміни форми існування матеріальних об'єктів та можливість прикладання її до соціальних систем виводить нас на якісно новий підхід (порівняно з попереднім – з точки зору фізики) до розуміння поняття «розпад». У відношенні сім'ї найяскравішим прикладом зміни форми її існування виступає смерть одного з її членів. Або менш драматичний приклад – розлучення. Здоровий глузд підказує, що життя не скінчилося для людей, які розлучилися, але для цілей нашого аналізу цього факту достатньо для того, щоб констатувати – сім'я розпалася, перестала виконувати функції у межах структури, якою була до цього, і виконувати свої функції у суспільстві як соціальний інститут виховання.

У «Новому тлумачному словнику української мови» [6] наводиться декілька значень поняття «роз-

пад». Воно ототожнюється з такими поняттями як «розвал», «занепад», «дезінтеграція» [6, с. 179]. «Розпадатися» означає: а) руйнуватися, розвалюватися на частини, втрачати цілісність; б) розділятися на окремі частини, групи і т. ін., переставати бути одним цілим; в) занепадаючи, припинити своє існування, перестати діяти, функціонувати [6, с. 179]. Як можна помітити, процесу розпаду притаманні дві значимі властивості: втрата цілісності і неможливість об'єкта здійснювати функції. Такий прискіпливий семантичний аналіз поняття розпад дає нам орієнтири для визначення концепту «само-розпаду соціальних систем». Тому наступним етапом нашого теоретичного аналізу є розгляд питання про соціальні системи. А оскільки останні є одним з типів систем, почати слід саме з нього.

Поняття «система» має тривалу історію дослідження, починаючи від Аристотеля, якому належить відома теза про те, що ціле більше від його частин [3, с. 427]. У середині 20-х рр. XX ст. інтенсивного розвитку набули загальна теорія систем і системний підхід. Загальна теорія систем розглядається як «спеціально наукова і логіко-методологічна концепція дослідження об'єктів, що являють собою системи [3, с. 329]» і пов'язана з іменем Л. фон Берталанфі, який і ввів цей термін [1, с. 456] і О. Богданова, який «створював свою тактологію як загальну теорію організації» [7, с. 37]. Із середини XX ст. започаткована низка різних підходів до побудови загальної теорії систем (Р. Акофф, Р. Калман, М. Месарович та ін.). Значення такої логіко-методологічної концепції для розвитку сучасної науки і техніки полягає в тому, що «не підміняючи спеціальні теорії і концепції, які мають справу з аналізом відповідних класів систем, вона формує загальні методологічні принципи системного дослідження [3, с. 329-330]». Покажемо це на прикладі параметричної загальної теорії систем А. Уйомова, але лише в межах позиції автора щодо визначення поняття «система».

«Визначення поняття системи є первинним завданням будь-якої загальної теорії систем. Теорія виглядає більш гармонійною, – пише А. Уйомов, – якщо її подальший категоріальний каркас так чи інакше спирається на це визначення [7, с. 41]». Запропоноване в його параметричній загальній теорії систем визначення спирається на аналіз певних недоліків вже існуючих визначень, проаналізованих В. Садовським ще у середині 70-х рр. XX ст. Щодо існуючих визначень поняття системи А. Уйомов зазначає: «Майже всі вони страждають елементарними логічними помилками, що являють собою порушення тих правил визначення понять, які викладені в підручниках логіки» [7, с. 38]. Далі дослідник виокремлює три типові помилки:

1) Занадто вузьке визначення, коли дефінієнс визначення не охоплює всієї сукупності об'єктів, які розглядаються як системи у межах тієї чи іншої системної інтуїції. «Сюди відносяться визначення системи як сукупності об'єктів, що взаємодіють», – зазначає дослідник [7, с. 38].

2) Занадто широке визначення, коли дефінієнс визначення не дає можливості відрізнити систему від не системи. «Такий дефект притаманний визначенню Холла та Фейджина, які визначають систему як сукуп-

ність речей з відносинами між ними [7, с. 38]».

3) Коли у дефінієнс визначення включають такі ознаки, які самі можуть бути визначеними лише за допомогою поняття «система» (наприклад, «цілісність, яка задається перерахунком своїх елементів, завжди в однаковій мірі цілісна або не цілісна [7, с. 39]»).

Уникнути подібних недоліків у визначенні системи, на думку А. Уйомова, дозволить дослідження тих філософських категорій, за допомогою яких і дається визначення поняття «система». Таких категорій три: «предмети», «відношення» та «якості». Він дає таке визначення: системою є будь-який предмет, на якому реалізуються деякі стосунки, які мають певну наперед фіксовану якість [7, с. 40]. Характерною ознакою цього визначення є відносність поняття системи. «Одна і та ж сукупність об'єктів може бути системою за одним концептом, наприклад, взаємодії і не бути системою за іншим концептом, наприклад, порядку [7, с. 40]» (у значенні способу здійснення чогось). Тому, на думку дослідника, «система – це не якийсь вид речей, а деяка модель, яка може бути побудована для будь-якої речі [7, с. 40]». Аналіз параметричної загальної теорії систем А. Уйомова свідчить, що природничі науки можуть значно збагатити наукові уявлення про клас систем, які традиційно вважаються прерогативою наук гуманітарних.

Ще одним самостійним дослідницьким напрямом, центральним поняттям якого є «система», виступає системний аналіз [8]. Предметом вивчення системного аналізу є система, незалежно від її природи, організації, способу існування і способу опису. Метою розгляду системи є вирішення завдань аналізу, управління та проектування.

Системний аналіз при визначенні системи виходить із таких положень:

- система є сукупність елементів (підсистем). За певних умов елементи самі можуть розглядатися як системи, а система, що досліджується, – як елемент більш складної системи;

- зв'язки між елементами у системі перевищують за силою зв'язки цих елементів зі зв'язками, що не входять до системи. Ця якість дозволяє виокремити систему із середовища;

- для будь-якої системи характерним є існування інтегративних ознак, які притаманні системі загалом, але не є притаманними жодному її елементу окремо: систему не можна зводити до простої сукупності елементів;

- система завжди має цілі, для яких вона функціонує та існує [8].

Окремим видом систем є соціальні, які є об'єктом дослідження переважно макросоціологічних теорій. У соціологічному словнику зазначається, що будь-яка теорія, яка розглядає соціальні взаємини, групи чи суспільства як сукупність взаємопов'язаних частин, що функціонують із метою підтримки структурних меж чи єдності елементів, безпосередньо чи опосередковано базуються на понятті «соціальна система» [9, с. 299]. Вважаємо, що доцільно буде розглянути поняття соціальної системи з позиції двох різних за підходом до розуміння проблеми розвитку концепцій: функціоналізму та марксизму. Автори посібника «Соціальний розвиток» [10], розглядаючи проблему розвитку в контексті різних соціологічних підходів,

виокремлюють характерні позиції функціоналізму та марксизму щодо розуміння ними соціальних систем.

У контексті функціоналізму соціальна система тлумачиться як органічна цілісність з відносно автономними складовими. Вона діє за рахунок перманентної адаптації і реадaptaції своїх елементів, реалізації принципу комплементарності (взаємного доповнення) і компенсації (взаємного підсилення і підтримки). Соціальна система виглядає як компенсативний гомеостат, у якому перманентно об'єднуються нестабільні складові частини. Інтегративна функція є тому домінуючою у системі всіх інших функцій, а інтегрованість – системоутворюючою ознакою соціальної системи, яка забезпечує, по-перше, саме її існування; по-друге, формує її саме такою. Основним у соціальній системі є реалізація взаємних потреб. В основу соціальної системи функціоналізм покладає групи. Функційним є такий зв'язок між соціальними групами, завдяки якому реалізуються їх взаємні потреби, в кінцевому рахунку – потреби у функціональній інтеграції та соціальній солідарності [10, с. 95-96].

У марксизмі соціальна система розглядається як біструктурна. Співвідношення між структурними елементами соціальної системи постають як дихотомічні (двополюсні) – буття і свідомість, матеріальне й духовне. Відношення між протилежностями мають напружений, антагоністичний характер, оскільки кожна з них є також розщепленою. У першу чергу, це стосується матеріального виробництва. На суб'єктивно-груповому рівні це персоніфікується у класових антагонізмах (рабів і рабовласників, феодалів і кріпаків, робітників і буржуазії). Трудящі класи (суб'єкти фізичної праці) уособлюють у собі історичний зміст і рівень розвитку продуктивних сил; панівні класи (суб'єкти економічної експлуатації, культурно-ідеологічного тиску і контролю) уособлюють історичний характер виробничих відносин. Незворотна, непримиренна і всебічна (економічна, політична та ідеологічна) боротьба класів – антагонізм – є одночасно джерелом і механізмом соціального розвитку. Всі інші класи й прошарки є проміжними: об'єктивне становище змушує їх зайняти певне місце у цій боротьбі на боці одного з двох основних антагоністів [10, с. 103-104].

Як видно з наведених підходів, функціоналізм та марксизм є протилежними методологіями дослідження. Ця обставина має для нашого аналізу принципове значення, оскільки спроба виокремити детермінанти та описати механізм саморозпаду соціальних систем залежатиме від концептуальної позиції дослідження. Якщо, наприклад, виокремлювати причини розпаду СРСР, то з позиції марксизму їх слід шукати, як це не парадоксально звучить, у

суперечностях між трудящими масами (як носіями цінностей чесної праці) і комуністично-бюрократичною номенклатурою (як носіями ідеології, що нав'язувала і жорстко регламентувала норми й правила поведінки). Якщо ті ж причини аналізувати з позиції функціоналізму, то причини саморозпаду слід шукати у незадоволеності потреб певних соціальних груп чи спільностей, а пусковий механізм саморозпаду може описуватися через категорію, наприклад, соціального конфлікту.

Проте, порівнюючи погляди функціоналізму та марксизму на проблему соціального розвитку, автори наголошують, що "при уважному аналізі в суспільстві можна віднайти факти і дії, які одночасно підтверджують обидві концепції. Можна також привести для прикладу окремі конкретні суспільства, де переважають тенденції, описані функціоналізмом; або тенденції, описані марксизмом" [10, с. 105].

Висновок

Проведений логико-методологічний аналіз концепту «саморозпад соціальних систем» розкриває деякі сутнісні та змістовні його ознаки. По-перше, втрата цілісності і неможливість системи здійснювати функції, що зумовлено внутрішніми характеристиками самої системи. По – друге, при визначенні соціальної системи слід враховувати ознаки, розроблені з позицій системного аналізу. Подальшими розвідками є визначення структури соціальної системи, а також пошук та опис механізмів інтеграції-дезінтеграції у ній.

Список літератури

1. Социальная философия: Словарь / Сост. и ред. В.Е.Кемеров, Т.Х.Керимов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006. – 624 с.
2. Саморозпад // www.slovnuk.net.
3. Философский словарь / Под. ред. И.Т.Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.
4. Современная украинская энциклопедия. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2006. – Т.12. – 416 с.
5. Слоботчиков В.И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности: Учебное пособие для вузов / В.И. Слоботчиков, Е.И. Исаев. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384 с.
6. Новий тлумачний словник української мови. У 3-х т. / Укладачі В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Вид-во «АКОНІТ», 2008. – Т. 3. «П – Я». – 864 с.
7. Уёмов А.И. Л. фон Берталанфи и параметрическая общая теория систем / А.И. Уёмов / Системный подход в современной науке. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – С. 37-52.
8. Хачатурова С.М. Электронный учебник по дисциплине «Математические модели системного анализа» / С.М. Хачатурова // <http://ermak.cs.nstu.ru/mmsa/main/Proba.htm>.
9. Социологический словарь / Н. Аберкромби, С. Хилл, Б.С. Тернер; пер. с англ.; под. ред. С.А. Ерофеева. – М.: ОАО «Изд-во «Экономика», 1999. – 428 с.
10. Гавриленко І.М. Соціальний розвиток: Навчальний посібник / І.М. Гавриленко, П.В. Мельник, М.П. Недюха. – К., 2001. – 484 с.

С.А. Мирошніченко

ЛОГИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТА «САМОРАСПАД СОЦИАЛЬНЫХ СИСТЕМ»

В статье сделана попытка интегративного определения понятия «самораспад социальных систем» на основе семантически выделенных сущностных и содержательных характеристик понятий «самораспад» и «социальные системы».

S. Miroshnichenko

A LOGICAL-METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT "AUTODECOMPOSITION OF SOCIAL SYSTEMS"

In the article the attempt of integrated determination of concept «social systems self-destruction» on the basis of semantically selected essence and content descriptions of concepts «self-destruction» and «social systems» is made.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2010.

